

ПОЛІТИКА РОСІЇ ЩОДО АРАБСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ*

У статті досліджуються основні тенденції сучасної політики Росії щодо конфлікту між Ізраїлем та арабськими країнами, а також результати її практичної реалізації. Детально аналізуються посередницькі ініціативи Москви та їхній вплив на відносини Російської Федерації із протидіючими сторонами та основними міжнародними посередниками.

В останні роки Росія демонструє помітно більший, у порівнянні з недавнім минулим, інтерес до подій на Близькому Сході, до ситуації в цьому регіоні в цілому, а також до його основних проблем, особливо, до проблеми арабсько-ізраїльського протистояння. Наслідком цього стало очевидне посилення близькосхідного напрямку в російській зовнішній політиці й дипломатії, що супроводжується значною активізацією посередницьких зусиль Москви з врегулювання конфлікту між Ізраїлем та його арабськими сусідами. Офіційний візит президента В. Путіна до Ізраїлю, активна, ініціативна діяльність у рамках міжнародного «Квартету», запрошення ХАМАСу до Москви — усе це свідчить про якісно нову роль Росії у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту, що дозволяє їй у найближчому майбутньому зайняти місце одного з найбільш впливових міжнародних посередників.

Основною метою даної статті є визначення основних тенденцій політики Росії щодо конфлікту між Ізраїлем та арабськими країнами, а також результатів її практичної реалізації на початку XXI століття. У роботі детально аналізується російська дипломатія в сфері врегулювання близькосхідного конфлікту, а також

* Захарченко А.М. Політика Росії щодо арабо-ізраїльського мирного врегулювання: особливості сучасного етапу // Вісник Одеського державного економічного університету. — 2007. — № 6 (43). — С. 112—120.

акцентується увага на її основних проблемних вузлах — відносинах із протиборчими сторонами, насамперед Ізраїлем; постачанні російської зброї Сирії; позиції щодо іранської ядерної програми; запрошенні лідерів ХАМАСу до Москви та ін.

Вищезазначені питання знайшли своє відображення в роботах російських політологів, серед яких треба відзначити праці М. Маргелова [1], Є. Примакова [2] та Є. Сатановського [3]. Значну увагу новим тенденціям у близькосхідній політиці Росії приділили американські політологи І. Бортман [7; 8], М. Кац [13; 14], А. Коен [10], Ю. Рамер [16], Р. Фрідман [11; 12], а також ізраїльські дослідники Є. Ярі [18] та М. Відланські [17]. Висловлюючи інколи діаметрально протилежні погляди на сучасну російську політику щодо арабсько-ізраїльського мирного врегулювання, усі зазначені вище фахівці відзначають суттєві зміни стратегії Москви на цьому напрямку, спрямовані на закріплення позицій Росії на Близькому Сході.

Ключовою ознакою посилення уваги Москви до проблеми арабсько-ізраїльського конфлікту стало близькосхідне турне президента Російської Федерації В. Путіна, яке, за задумом російської сторони, мало підкреслити особливу роль Москви в мирному врегулюванні. Під час турне, що відбулося 26-29 квітня 2005 р. В. Путін відвідав з офіційним візитом Єгипет, Ізраїль і території, що підпорядковуються ПНА. Однак, особливе значення в цьому контексті здобув візит російського президента в Ізраїль, що розцінювався обома сторонами як «історичний» і «безпрецедентний», адже мова йшла про перший візит російського лідера в країну за увесь час її існування. І в Москві, і в Тель-Авіві покладали на цей візит великі надії, розглядаючи його як можливість усунути перешкоди в діалозі між двома країнами, виправити помилки минулого, а також обговорити такі теми, як іранська загроза, антиросійський і антиізраїльський тероризм, а також процес мирного врегулювання на Близькому Сході [7, с. 32].

Необхідно підкреслити, що впродовж останніх п'ятнадцяти років Ізраїль і Росія змогли вийти на принципово новий рівень відносин. Сьогодні більше 20 % ізраїльських громадян говорять російською мовою і є вихідцями з колишнього Радянського Союзу. Москва і Тель-Авів ведуть активний дипломатичний діалог із багатьох стратегічних питань. Річний зовнішньоторговель-

ний баланс між двома країнами досяг оцінки в 1,2 мільярди доларів США і має стійку тенденцію до зростання. 70 % ізраїльських запасів сирої нафти складають російські енергоносії [5]. Як підкреслює у своїй роботі з характерною назвою «Проізраїльська політика Путіна» відомий американський політолог М. Кац, звичайним явищем у відносинах між країнами стали військове співробітництво й обмін розвідувальною інформацією, що мають на меті сприяння в боротьбі з тероризмом [14, с. 3]. Таким чином, візит російського президента в Ізраїль став природним результатом зміцнення ізраїльсько-російського співробітництва, що відбувся за останні роки на всіх напрямках.

Тим не менш, певні розбіжності у серйозних питаннях стратегічного характеру все-таки стають на заваді посилення російсько-ізраїльського політичного діалогу.

Так, візит В. Путіна в Ізраїль відбувся на тлі найсерйознішої кризи в російсько-ізраїльських відносинах, пов'язаної з продажем російських ракет Сирії. Напередодні візиту в інтерв'ю першому каналу ізраїльського телебачення російський президент підтвердив факт укладання угоди із Сирією про постачання російських переносних зенітно-ракетних комплексів SA-18. На питання ізраїльської журналістки чи буде Ізраїль мати привід для побоювань у зв'язку з цією угодою, В. Путін відповів, що «відтепер ізраїльські літаки не зможуть літати над палацом сирійського президента на бриючому польоті». Президент натякав на прецедент 2003 року, коли ізраїльські сили зробили повітряний рейд неподалік від резиденції Башара Асада, щоб змусити його приборкати бойовиків «Хизбалли». Під час інтерв'ю В. Путін також назвав Іран дружньою країною, з якою Росія й надалі буде співробітничати — у тому числі в сфері іранської атомної програми [17, с. 29].

Слід підкреслити, що офіційний Тель-Авів виступає категорично проти надання будь-якої військово-технічної допомоги державам, що спонсорують тероризм, до яких він відносить і Сирію. Ізраїльська влада вважає Дамаск одним із своїх основних ворогів, звинувачуючи його в підтримці екстремістських організацій ХАМАС, «Ісламський джихад» і «Хизбалла». Тому, як тільки стало відомо про факт російсько-сирійських переговорів про постачання Сирії ракет SA-18, Ізраїль звернувся до Росії з проханням відмовитися від цієї угоди, мотивуючи його тим, що мобільні ра-

кети такого класу можуть бути використані проти авіації Ізраїлю, потрапити в руки терористів, а також порушити стратегічний баланс сил у регіоні.

Тим не менш, у цьому питанні російське керівництво продемонструвало непохитність, адже будучи дійсно зацікавленою в активізації ролі Росії в мирному процесі на Близькому Сході, офіційна Москва розглядає поглиблення свого співробітництва з Дамаском як важливий крок до досягнення цієї мети.

Після візиту в Москву президента Сирії Башара Асада у січні 2005 р. Росія й Сирія оголосили про початок нової ери у своїх відносинах. На прохання російського керівництва Дамаск пішов на деяке корегування у внутрішній і зовнішній політиці, щоб не виглядати ізгоем і посібником тероризму в очах США і Західної Європи. Так, Сирія вивела більше половини свого 14-тисячного військового контингенту з Лівану, цілком підтримала голову ПНА Махмуда Аббаса в його зусиллях із досягнення палестинсько-ізраїльського мирного врегулювання, припинила функціонування офісів деяких терористичних організацій у Дамаску й інших сирійських містах, а також призупинила антиамериканську й анти-ізраїльську риторику в офіційній сирійській пресі [6]. Необхідно підкреслити, що вищезазначені кроки Сирії цілком відповідають інтересам Москви, спрямованим на посилення свого посередницького статусу у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту, адже за таких умов Росія виступає важливою з'єднувальною ланкою у відносинах між Сирією з одного боку, та Ізраїлем і США з іншого.

В той же час, намагаючись підтримувати певний баланс у своїх відносинах із Дамаском та Тель-Авівом, російський президент запевнив ізраїльський уряд у тому, що продаж російських ракет Сирії не може представляти небезпеку для Ізраїлю, якщо, звичайно, ізраїльтяни не будуть порушувати повітряний простір сусідів. В. Путін особливо підкреслив, що мова в угоді йде про протиракетні системи ближнього радіуса дії (4-5 км), якими можна уражати повітряні цілі тільки в межах видимості, а також відкинув твердження, відповідно до якого озброєння Сирії ракетами SA-18 призведе до порушення балансу сил у регіоні [13, с. 22].

Слід зазначити, що коли постало питання про можливі постачання досить серйозної ракетної техніки Дамаску, яка дійсно

могла б викликати занепокоєння Ізраїлю й досягати ізраїльської території з місць своєї дислокації в Сирії (наприклад, оперативно-тактичні ракетні комплекси СС-26 «Ескандер-Е»), Росія відмовилася від них саме в силу того, що не хотіла порушувати хоч тендітний, але все-таки баланс, що склався в регіоні. Однак, такі запевняння російської сторони не переконали ані ізраїльтян, ані Сполучені Штати Америки, які разом із офіційним Тель-Авівом продемонстрували вкрай негативну реакцію на російсько-сірійську угоду у сфері озброєнь.

Не менш болісним питанням у відносинах між Ізраїлем та Росією залишається російська допомога Ірану в будівлі ядерного реактора. Офіційний Тель-Авів уже неодноразово й безуспішно намагався переконати росіян зупинити ядерну допомогу Ірану, одержуючи у відповідь запевнення у тому, що у Москві не вважають Іран фактором «ісламської загрози». Російське керівництво відкидає звинувачення в тому, що співробітництво з Тегераном у ядерній сфері могло б призвести до отримання останнім ядерної зброї і підкреслює, що російська допомога іранській ядерній програмі покликана сприяти досягненню мирних завдань. На питання про іранську ядерну програму під час офіційного візиту до Ізраїлю президент Росії відмітив, що «нашої допомоги в ядерній сфері в окремих її секторах Ізраїль, я так розумію, не потребує», тим самим кинувши камінь у город Ізраїлю, що не визнає офіційно наявність у нього ядерної зброї [10]. Таким чином, виходячи з коментарів російських і ізраїльських ЗМІ, цілком переконати ізраїльтян у тому, що російське співробітництво із Сирією й Іраном не повинне викликати в них занепокоєння, Москві все таки не вдається. Досить аргументованою у зв'язку з вищевикладеним є позиція американського політолога Р. Фрідмана, на думку якого «ані економічне співробітництво між Ізраїлем та Росією, ані співробітництво у боротьбі з тероризмом не можуть переважити болісне іранське питання» [11, с. 8].

Також, більш ніж прохолодною була реакція ізраїльської сторони на досить несподівану пропозицію Росії про проведення восени 2006 р. в Москві міжнародної конференції з мирного врегулювання на Близькому Сході за участю всіх зацікавлених сторін і міжнародного «Квартету» посередників. В Ізраїлі традиційно із недовірою відносяться до міжнародних форумів, на яких

він може виявитися в меншості. Тому, на пропозицію Росії офіційний Тель-Авів заявив, що виступає проти іноземного втручання в палестинсько-ізраїльський конфлікт, а виключення в цьому питанні робиться тільки для США [5].

Що ж стосується палестинців, то вони, будучи на відміну від ізраїльтян максимально зацікавленими в посиленні посередницької участі Москви, сприйняли ідею В. Путіна із значним ентузіазмом. Так, на зустрічі російського президента з головою ПНА М. Аббасом в Рамаллі палестинський лідер заявив, що така конференція є дуже своєчасною, а також висловив надію на те, що вона змусить Ізраїль піти на поступки. Необхідно зазначити, що під час зустрічі між російським і палестинським лідерами також була досягнута угода про постачання Росією вертольотів і засобів зв'язку для палестинських силових структур. Однак, незважаючи на запевняння російського президента про те, що це співробітництво буде абсолютно відкритим, Тель-Авів сприйняв це рішення досить прохолодно [18].

Намагання Росії грати більш активну роль у близькохідному мирному процесі, безумовно, не могло знайти відгуку й у Сполучених Штатах, зацікавлених у збереженні статусу якщо не одноособового, то основного посередника в арабсько-ізраїльському мирному врегулюванні. Тому найбільш неприємним та неочікуваним сюрпризом як для США, так і для Ізраїлю, стало запрошення в Москву в лютому 2006 р. керівництва угруповання ХАМАС, що напередодні перемогло на загальних палестинських парламентських виборах, для обговорення варіантів врегулювання конфлікту на Близькому Сході.

Російська сторона неодноразово зазначала, що ХАМАС прийшов до влади в ПНА в результаті демократичних легітимних виборів, і що міжнародна спільнота має поважати вибір, який зробили палестинці. Також підкреслювалося, що позиція Росії стосовно ХАМАСу відрізняється від американської й від західноєвропейської, оскільки російське Міністерство закордонних справ ніколи не вважало цю організацію терористичною. Відповідаючи на запитання про те, чому Росія не визнала ХАМАС терористичною організацією В. Путін зазначив, що спалювати мости в політиці — найпростіша, але не найефективніша справа. Керуючись цим, Москва зберегла контакти з організацією ХАМАС, акцен-

туючи увагу на тому, що вони необхідні Росії не заради самих контактів, а для того, щоб підтягти цю організацію до вимог міжнародного співтовариства й посилити безпеку Ізраїлю [4].

Ці наміри Росії зустріли вкрай негативну реакцію з боку США. Держсекретар США Кондоліза Райс підкреслила, що всі ініціативи із врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту слід ретельно обмірковувати й узгоджувати, отже жодному з учасників міжнародного «Квартету» не варто робити поспішних і непродуманих кроків. Джордж Буш у низці своїх заяв із цього приводу також нагадав В. Путіну, що ХАМАС є терористичною організацією й що сам президент Росії неодноразово заявляв про свою категоричну відмову вести переговори з терористами [10].

Ще більш жорстко на заяву В. Путіна відреагував офіційний Тель-Авів, представники якого висловили глибоку стурбованість тим, що Росія відійшла від міжнародного консенсусу щодо ХАМАСу, і що це може бути поганим прикладом для інших держав. Керівництво Ізраїлю наполягає на тому, щоб дипломатичні контакти з ХАМАСом були зумовлені виконанням трьох основних вимог, під якими на зустрічі «Квартету» 30 січня 2006 р. в Лондоні підписалася й Росія. Йдеться про визнання ХАМАСом права держави Ізраїлю на існування, відмову від терористичної діяльності та гарантії виконання домовленостей, досягнутих раніше з ПНА [8].

Тим не менш, дивіденди Росії у такій ситуації очевидні — Кремль розраховує на істотне зміцнення своїх посередницьких позицій, якщо більшість західних держав бойкотуватиме ХАМАС, а Москва виявить готовність до діалогу. В умовах перманентного напруження у відносинах між США та ісламським світом, а також охолодженням в арабсько-європейських відносинах, викликаною публікацією в європейських ЗМІ карикатур на пророка Мухаммеда, Росія може розглядатися чи не єдиним посередником між новим палестинським керівництвом і зовнішнім світом, а також єдиною великою державою, яка здійснює практичні кроки на шляху до поновлення переговорного процесу на Близькому Сході.

Як зазначає російський експерт з близькосхідних проблем Є. Сатановський, Росія як самостійний гравець, що виконує роль посередника між протидіючими сторонами, який умиротворяє, а

не провокує зіткнення — нове явище на Близькому Сході. На думку експерта, запрошення ХАМАСу до Москви значно посилило позицій Росії у ісламському світі, активізувало контакти Росії з керівництвом США, Єгипту, Ізраїлю, ЄС та ООН. Більш того, всупереч прогнозам скептиків, це не призвело до погіршення відносин із Ізраїлем — на порядку денному, скоріше, посилення російсько-ізраїльського співробітництва [3, с. 21].

Таким чином, сучасна політика Росії у близькосхідному мирному врегулюванні характеризується трьома основними тенденціями. По-перше, Москва намагається грати більш ініціативну, а головне, самостійну роль у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту, незважаючи на часто негативне ставлення до цього інших міжнародних посередників, насамперед США. По-друге, реалізація вищезазначеної мети вимагає від Росії дуже складного балансування між дружніми відносинами з Ізраїлем та зв'язками із дуже важливими для російських інтересів на Близькому Сході країнами — Сирією, Іраном та ін. Нарешті, при здійсненні своєї стратегії щодо арабсько-ізраїльського мирного врегулювання, Москва керується виключно національними, прагматичними інтересами, в основу яких покладене поглиблення економічного та політичного впливу Росії у близькосхідному регіоні.

Список використаних джерел

1. Маргелов М. Россия — мост между Западом и Востоком // *Международная жизнь*. — 2006. — № 12. — С. 32—37.
2. Примаков Е. Это Ближний Восток, это своя специфика // *Международная жизнь*. — 2006. — № 4. — С. 22—31.
3. Сатановский Е. Большая Игра — XXI век // *Международная жизнь*. — 2006. — № 3. — С. 13-21.
4. Захарченко А. М. ХАМАС їде до Москви // *День*. — 2006. — 16 лютого.
5. Bendersky Y. Russia's Future Foreign Policy: Pragmatism in Motion // *Eurasia Insight*. — 2006. — September 29.
6. Berman I. The Bear Is Back. Russia's Middle Eastern Adventures // *National Review*. — 2005, February 18.

7. Bourtman I. Putin and Russia's Middle Eastern Policy // Middle East Review of International Affairs. — 2006. — Vol. 10, № 2. — P. 30–44.
8. Bourtman I. A Russian Ruse // National Review. — 2006, March 2.
9. Buckley N. Putin Invitation to Hamas Based on Pragmatism // Financial Times. — 2006. — February 15.
10. Cohen A. U. S. Should Warn Russia Over Its «Soviet» Middle East Policy // The National Conservative Weekly. — 2006. — March 07.
11. Freedman R. Russia — a Partner for the U. S. in the Post-Saddam Middle East? // Strategic Insights. — 2004. — Vol. 3, № 4. — P. 3-12.
12. Freedman R. Russian Policy Toward the Middle East Under Putin: The Impact of 9/11 and The War in Iraq // Turkish Journal of International Relations. — 2003. — Vol. 2, № 2. — P. 29-37.
13. Katz M. Putin's Foreign Policy Toward Syria // Middle East Review of International Affairs. — 2006. — Vol. 10, № 1. — P. 13-28.
14. Katz M. Putin's pro-Israel Policy // Middle East Quarterly. — 2005. — Vol. 12, № 1. — P. 1 — 8.
15. Phares W. The Russia-Syria Connection // Front Page Magazine. — 2005, March 18.
16. Rumer E. Russia's Policy toward the Axis of Evil: Money and Geopolitics in Iraq and Iran. Hearing Before the House International Relations Committee. February 26, 2003 // [www.iraqwatch.org/government/US/HearingsPrepared statements/hirc-rumer-022603. htm](http://www.iraqwatch.org/government/US/HearingsPrepared%20statements/hirc-rumer-022603.htm)
17. Widlanski M. Putin Leads Russia's Return to the Middle East and the Arab Embrace // Jerusalem Issue Brief. — 2005. — Vol. 4, № 22. — P. 21- 35.
18. Yaari E. Moscow's New Twist // Jerusalem Report. — 2006, April 3.